

PEDRİLER

Endonezya'nın
Minangkabau bölgesinde
XIX. yüzyılın ilk yarısında
ortaya çıkan dinî hareket.

Pedri (padri, pedari; Ar. bedrî) terimi bir görüşe göre hac ibadeti veya dinî eğitim için Sumatra adasının kuzeyindeki Açe liman şehri Pedir'den (Pidie) Mekke'ye gidenler hakkında kullanılan "Orang Pidari" (Pedir adamları) ifadesinden gelmektedir. Bu terimin Endonezya mahallî dillerinde de kullanılan ve Hıristiyanlık'ta "ruhanî lider" anlamına gelen Portekizce **padre** (peder, baba) kelimesinden geldiği de kabul edilir. Başında bulunanların din hocaları olmasından dolayı söz konusu hareket bu şekilde adlandırılmıştır. Sumatra adasının batısında yer alan Minangkabau, XV. yüzyılın sonlarında İslâmîyet'in kabul edilmesine rağmen "âdât" adı verilen eski kabile hukuku uygulamalarının ve geleneklerinin devam ettirildiği bir bölge idi. Burada anaerkiil aile sistemi hüküm sürüyor, taşınmaz mallara ancak kadın vâris olabiliyordu; koca ise eşinin mallarını çalıştıran bir ortakçı, bir iç güveyi konumundaydı. Minangkabau'da yönetim sistemi görev ve sorumlulukların üç hükümdar (raca) arasında paylaştırıldığı bir yapıya sahipti ve krallığı raca âlem, âdâtı raca âdât, dini de raca ibâdât temsil ediyordu. Racaların halk üzerinde büyük etkileri bulunmakla birlikte yetkileri oldukça sınırlı idi. Esas güç penghulu adı verilen âdât ve kabile reislerinin elinde olup önemli toplumsal meseleler onlarla yapılan istişare neticesinde karara bağlanıyordu. Toplumun dinî işleri "tuanku" denilen din hocaları tarafından yürütülüyordu. Dolayısıyla bölgede kabile hukuku uygulamalarıyla İslâm hukukunun ortaya koyduğu kurallar arasında özellikle miras meselesiyle ilgili bir uyumsuzluk vardı. Pedri hareketi böyle bir toplumsal yapının hâkim olduğu bir yerde ortaya çıktı. Esasen XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Tuanku Nan Tua gibi bazı din adamları tarafından İslâm'ın temel prensiplerine aykırı gelenek ve uygulamaların kaldırılması yönünde çaba harcanmaya başlanmıştı; ancak bu, toplumsal yapıya zarar vermeden barışçı bir şekilde sürdürülüyordu. 1803 yılı sonlarında Hacı Miskin, Hacı Abdurrahman ve Hacı Muhammed Ârif adlı Minangkabaulu üç kişi, bir süre Hicaz'da kaldıktan sonra Vehhâbî ve Selefi anlayışından etkilenmiş olarak memleketlerine döndüler ve bazı din âlim-

lerini bu doğrultuda reformlar yapmaya yönlendirdiler. Pedriler'in ortaya çıkışında bu üç kişinin önemli rolü olmakla birlikte harekete karizmatik özelliğe sahip Tuanku Nan Rençeh ve Tuanku İmam Bonjol gibi tuankular liderlik ettiler.

Agam ve çevresindeki Pedri hareketi esas itibarıyla Tuanku Nan Rençeh'in liderliğinde yürütüldü. Başlangıçta nüfuzlu bir Şüttâriyye şeyhi olan Tuanku Kota Tua'yla iş birliğine giden Nan Rençeh daha sonra onun barışçı tutumundan dolayı yolunu ayırdı, âdât ve kabile reisleriyle tuankuları çağırıp Hacı Miskin'den alarak benimsediği görüşlerini açıkladı. Horoz dövuşü, kumar, içki, tütün, afyon, uyuşturucu sakız, dişleri törpüleme ve tırnakları uzatma yasaklanacak, beş vakit namaza devam sağlanacak, erkekler saçlarını kestirip sakal bırakacak ve Araplar gibi beyaz elbise giyecek, kadınlar çarşafa girip peçe takacak, kadınların ve erkeklerin nehirlerde birlikte yıkanmaları yasaklanacaktı. Bunlara uymayanlar şiddetle cezalandırılacak ve malları müsadere edilecekti. Ancak onun bu görüşleri tuankularca desteklenmesine rağmen âdât ve kabile liderleri tarafından reddedildi. Çünkü onlar, bu taleplerin yerine getirilmesi halinde halk üzerinde kendi itibarlarının sarsılacağı ve ekonomik düzenin bozulacağı anlamışlardı. Hareket giderek sûfi aleyhtarî bir şekle dönüştü ve Nan Rençeh, savunduğu fikirleri uygulamaya koymak için güç kullanmaya başladı. Fikirlerini katı bir taassupla önce Bukit Kamang'da uygulamaya koyan Nan Rençeh burayı kendi denetimî altına aldıktan sonra Sala, Magek ve Kota Beru'yu ele geçirdi. Namazı ihmal edenler ağır cezalara çarptırılıyordu. Kendisine açıkça karşı çıkanların çoğu öldürülüp evleri ve köyleri yakıldı. Çok geçmeden Agam bölgesinin büyük bir kısmı ve

Limapuluh Kota onun hâkimiyeti altına girdi. Ardından Nan Rençeh inzivaya çekildi; fakat taraftarları onun uygulamalarını daha da şiddetlendirerek sürdürdüler. Tuanku Nan Rençeh, 1821'de Hollanda işgali başladığında idareyi tekrar kendi eline almaya çalıştıysa da başaramadan öldü.

Minangkabau Krallığı'nın merkezinin de bulunduğu Tanah Datar-Lintau bölgesindeki Pedri hareketi Tuanku Lintau da denilen Tuanku Pasaman tarafından yürütülmekteydi. Nan Rençeh'e göre daha az tanınan Pasaman da yöntem ve uygulamaları açısından ondan pek geri kalmıyordu. Önce Lintau bölgesini denetimi altına aldı, daha sonra kraliyet ailesinin oturduğu Tanah Datar bölgesine girerek saraya hücum etti; yapılan katliamdan raca âlem Cambi'ye kaçarak canını kurtarıken iki oğlu öldürüldü. Pasaman raca ibâdâtın kızıyla evlenip merkezini Sumpur Kudûs'e taşıdı ve orada Agam'daki Pedri yönetimine benzer bir yönetim kurdu. Böylece o da Nan Rençeh gibi kendi faaliyet bölgesinde muhaliflerinin evlerini yakıp yıkarak ve karşı gelenleri bertaraf ederek hâkimiyetini sağlamıştı. Hareketin üçüncü merkezi ise Tuanku İmam Bonjol liderliğindeki Alahanjanjang ve çevresiydi. Başlangıçta Peto Şerif adını taşıyan Tuanku İmam Bonjol 1808 yılında Bonjol'da müstahkem bir merkez kurduktan sonra bu adı almıştı. Onun faaliyetlerine dair oğullarından biri tarafından yazılan mahallî bir kaynak bulunduğu için hakkında diğer Pedri liderlerine göre daha çok şey bilinmektedir.

Âdât ve kabile reislerinin kademeli olarak Pedriler tarafından etkisiz hale getirilmesi ve hareketin Güney Tapanuli'ye kadar yayılması üzerine Tuanku Pasaman'ın katliamından kurtulan bazı hânedan mensupları ve âdât liderleri İngilizler'den yar-

Pedri lideri
Tuanku
İmam Bonjol'un
türbesi -
Minahasa /
Endonezya

dım istediler. 1818'de İngilizler Simawang'da askerî bir üs kurdularsa da kuvvetlerinin azlığı ve Pedriler'in sürekli hücumları karşısında fazla bir etkinlik gösteremediler. Padang bölgesi 1819'da Hollandalılar'a iade edilince âdât liderleri ve hânedan mensupları onlarla görüşmeye başladılar. Şubat 1821'de yapılan bir antlaşmayla Minangkabau bölgesinin bütün topraklarının egemenlik hakkını kendilerini Pedriler'den kurtarmaları şartıyla Hollandalılar'a devrettiler. 1821-1837 yılları arasında Hollandalılar'la Pedriler arasında silâhlî mücadele oldu. Pedri savaşları adıyla bilinen bu mücadele esasta üç safhaya ayrılmaktadır. Birinci safha (1821-1831) Pedriler'le mahallî liderleri yanlarına alan Hollandalılar, ikinci safha (1833-1834) Hollandalılar'la kendilerinden ayrılıp karşı tarafa geçen mahallî gruplar ve Pedriler, üçüncü safha (1834-1837) Hollandalılar'la Tuanku İmam Bonjol liderliğindeki Alahanjanjang Pedrileri arasında geçti.

Hollandalılar başlangıçta yeterli askerî güce sahip olmadıkları ve 1825-1830 yıllarında Cava savaşıyla ilgilendikleri için bölgeyi ele geçiremediler; hatta isyancı tuankuları kendi çevrelerinde reis kabul ederek onlarla uzlaşma yoluna gittiler. Nihayet 1832'de yeni gelen takviye kuvvetleriyle Minangkabau'nun tamamını denetimleri altına aldılar ve raca âlem Begagar Şah'ı sürgüne yollayıp bölgeyi sömürge yönetimlerinin bir parçası haline getirdiler. Ancak bazı âdât lideri ve ulemânın Pedriler'le iş birliği yaptıkları gerekçesiyle idam edilmesi, Bonjol'daki birçok ev ve caminin askerî garnizonların ikametine tahsis edilmesi, Hollandalı kumandan ve askerlerin halka karşı aşırı güç kullanması, diğer taraftan Pedriler'in ilk zamanlar uygulamaya koydukları ağır şartları hafifleterek halka karşı ılımlı davranması Pedri taraftarları ile muhaliflerinin birbirlerine yaklaşımlarına yol açtı. Neticede Bonjol'da Tuanku İmam Bonjol'un liderliğinde büyük bir isyan hareketi başladı (1834) ve kısa sürede Minangkabau'nun tamamına yayılarak birçok âdât liderinin de katıldığı bir cihada dönüştü. Hollandalılar bölgenin büyük kısmını tekrar denetimleri altına aldılarsa da surlarla çevrili Bonjol'daki Pedriler mücadeleye devam ettiler. Nihayet İmam Bonjol'un 1837'de teslim olmasıyla birlikte Pedri hareketi sona erdi. İmam Bonjol üç ay sonra kaçarak kırsal kesimde mücadelesini bir süre daha sürdürdüyse de görüşmeler yapmak üzere Padang'a davet edildiğinde hileyle yakalanarak sürgüne gönderildi ve doksan iki yaşında sürgünde öldü (1864). Endonezya Devleti'nin ku-

rulmasının ardından millî kahraman ilân edilen Tuanku İmam Bonjol'un türbesi öldüğü Minahasa'da bulunmakta ve Padang'daki bir devlet İslâm enstitüsü de onun adını taşımaktadır. Pedri hareketi amacıyla ulaşılmamış ve Minangkabau'da sömürge hayatının daha da zor şartlar altında geçmesine yol açmıştır. Ancak toplum üzerinde bıraktığı etkiler sebebiyle sonraki yıllarda bölgede gelişen yenilikçi dinî hareketlerin doğmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammad Radjab, *Perang Paderi di Sumatera Barat, 1803-1838*, Djakarta 1954; S. Kutoyo – Mardanas Safwan, *Tuanku Imam Bonjol: Riwayat Hidup dan Perjuangan*, Bandung 1974; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London-Hong Kong 1987, s. 133-134; Murodi, *Melacak Asal-Usul Gerakan Paderi di Sumatera Barat*, Jakarta 1999; H. A. Steijn Parvé, "De Secte der Padaries (Padries) in de Bovenlanden van Sumatra", *Tijdschrift voor Indische Taal, Land-, en Volkenkunde*, III, Batavia 1855, s. 249-278; Taufik Abdullah, "Adat and Islam: An Examination of Conflict in Minangkabau", *Indonesia*, sy. 2, Ithaca 1966, s. 1-24; Christine Dobbin, "Tuanku Imam Bondjol, 1872-1864", *a.e.*, sy. 13 (1972), s. 4-35; a.mlf., "Islamic Revivalism in Minangkabau at the Turn of Nineteenth Century", *Modern Asian Studies*, VIII, Cambridge 1974, s. 319-345; a.mlf., "Economic Change in Minangkabau as a Factor in the Rise of the Padri Movement, 1784-1830", *Indonesia*, sy. 23 (1977), s. 1-38; a.mlf., "Padri", *EP* (ing.), VIII, 237-238; R. A. Kern, "Padriler", *IA*, IX, 495-498; "Imam Bonjol, Tuanku", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, II, 206-208; "Paderi, Perang", *a.e.*, IV, 66-68.

İSMAIL HAKKI GÖKSOY

PEHLİVAN

(پهلوان)

Ebü Ca'fer Nusretü'd-din
Cihân Pehlîvân Muhammed b. İldeniz
(ö. 581/1186)

İldenizli atabeglerinden
(1175-1186).

İldenizliler'in (Azerbaycan Atabegleri) kurucusu Şemseddin İldeniz'in büyük oğlu ve Irak Selçuklu Sultanı Arslanşah'ın anne bir kardeşidir. İldeniz, Irak Selçuklu Sultanı I. Tuğrul'un ölümünden sonra onun dul kalan eşiyle evlenmiş, bu evlilikten Muhammed Cihan Pehlivan ve Muzafferüddin Kızılarslan Osman adlı iki oğlu olmuştur. İldeniz, 550 (1155) yılında oğlu Pehlivan'ı sadakatini göstermek için Irak Selçuklu Sultanı Muhammed b. Mahmûd'un hizmetine verdi. Pehlivan, Sultan Muhammed'in ölümü ve yerine amcası Gıyâseddin Süleyman Şah'ın geçmesi üzerine babasının yanına döndü. Ramazan 555'te

(Eylül 1160) I. Tuğrul'un oğlu Arslanşah, Hemedan'da Irak Selçuklu tahtına çıkarılınca üvey babası İldeniz onun atabegi oldu. Pehlivan emîr-i hâcib, Kızılarslan da emîr-i silâh tayin edildi. Arslanşah ve babasıyla birlikte İsfahan'a giden Pehlivan burada Rey Valisi Hüsâmeddin İnanç Sungur Bey'in kızı İnanç Hatun ile evlendi. İldeniz'in bir süre sonra devletin yönetimine hâkim olması İnanç'ı rahatsız etti ve ona karşı bir muhalefet cephesi oluşturmaya çalıştı. Kum Valisi Kaymaz oğlu İzzeddin Satmaz ile Kazvin Valisi Yarınkuş oğlu Alp Argu da İnanç'ın yanında yer aldı. Durumu anlayan sultan, İldeniz ile Pehlivan'ın bulunduğu devletin merkezi Hemedan'a döndü. İnanç ve arkadaşları ise Arslanşah'ın kardeşi Muhammed'i hükümdar ilân edip Hemedan'a doğru yürüdüler. Sâve'de yapılan savaş İnanç ve arkadaşlarının yenilgisiyle sonuçlandı (9 Şaban 556 / 3 Ağustos 1161).

Savaşın ardından Atabeg İldeniz, Merâga Atabegi Ahmedî Arslanapa'dan Sultan Arslanşah'ın huzuruna gelmesini istedi, ancak o gelmeyi kabul etmeyince Pehlivan'ı üzerine gönderdi. Pehlivan'ı Sefîrûd kıyasında karşılayan Arslanapa, Ahlatşah II. Sökmen'in yardımıyla onu ağır bir yenilgiye uğrattı. Pehlivan perişan halde Hemedan'a döndü. Arslanapa'nın, Abbâsî halifesinden yanında bulunan Sultan Muhammed'in oğlu adına hutbe okutmasını istediğini öğrenen Atabeg İldeniz önemli bir askerî kuvvetle Pehlivan'ı Merâga'ya gönderdi. Pehlivan karşısında bu defa yenilgiye uğrayan Arslanapa Merâga'ya çekildi (563/1168).

559'da (1164) Erdebil Pehlivan'a verildi. Pehlivan 561 yılının başlarında (Kasım 1165) Sultan Arslanşah ve diğer beylerle birlikte Rey'e gitti. Mâzenderan şahından yardım alarak Rey'e gelen ve burada karşısına çıkan Pehlivan'ı mağlûp eden İnanç Bey bir komplo sonucu öldürülünce Pehlivan şehre hâkim oldu (564/1169). Merâga ve Tebriz'in hâkimi Arslanapa'nın ölümünün ardından Pehlivan bu şehirleri almak için harekete geçti. Kendisi Merâga'yı, kardeşi Kızılarslan Tebriz'i kuşattı. Arslanapa'nın oğlu Feleküddin Ahmed'in Tebriz'i kendilerine bırakmak şartıyla barış yapılması teklifi kabul edildi ve Tebriz Kızılarslan'a verildi (570/1174). Ertesi yıl Gürcüler'in Ani şehrini almaları üzerine Gürcistan'a yapılan sefere katılan Pehlivan ardından Sultan Arslanşah ile birlikte Hemedan'a döndü. Kısa bir süre sonra babasının öldüğünü haber alarak Nahcivan'a gitti ve kendisini atabeg ilân etti.